

DOROTA BIS

KOMUNIKACYJNE ASPEKTY „MEDIALNEGO STYLU ŻYCIA” DZIECI W WIEKU SZKOLNYM

Rozwój technologii informacyjnej oraz mediów i multimediów stwarza podłoże do zmiany warunków i stylu życia w obszarze indywidualnym i społecznym, tym samym wyznaczając nowe wzorce kształtowania się osobowości. Wynika to z faktu, że nigdy w poprzednich cywilizacjach nie było takich narzędzi komunikacji, które miałyby we władaniu technologię świadomości człowieka¹. Przełomowe odkrycia dokonujące się w dziedzinie techniki wkraczają w coraz to nowe obszary naszego życia i – paradoksalnie – zamiast wspomagać, utrudniają, a nawet uniemożliwiają sprawne funkcjonowanie człowieka przede wszystkim w sferze społeczno-kulturowej.

Wydaje się, że szczególną siłę oddziaływania mają interaktywne multimedia, które ukazując rzeczywistość w formie wieloznacznych uogólnień, stają się – zwłaszcza dla dziecka – bardzo atrakcyjne i jednocześnie zaborcze, gdyż niejako zmuszają do przyjmowania lansowanych wzorów zachowań i powodują dążenia do nowej jakości stylu życia² – tzw. medialnego stylu życia. Dlatego też bardzo ważna jest troska o otoczenie tego kontaktu wychowawczego należyta starannością, przede wszystkim objęcie nią dzieci i ich rozwoju. To zainteresowanie dotyczy także obecności dziecka w świecie mediów, a więc tego, jakie treści może sobie przyswajać i jakie jest jego kryterium

Dr DOROTA BIS – adiunkt Katedry Pedagogiki Chrześcijańskiej w Instytucie Pedagogiki KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: dbis@kul.lublin.pl

¹ Zob. A. T o f l e r, *Trzecia fala*, Warszawa: PIW 1997, s. 579-581.

² Zob. J. K o b y l n i c k i, *Wpływ telewizji na psychikę dziecka*, w: *Kościół a kultura masowa*, red. F. Adamski, Kraków: WAM 1994, s. 191; J. M a r i a n s k i, *Mass media jako nośniki wartości i antywartości*, w: *Religia a mass media*, red. W. Zdaniewicz, Ząbki: Apostolicum 1997, s. 117-119.

wyboru, jakie są jego kompetencje komunikacyjne oraz jakie może czerpać korzyści z kontaktu z mediami i multimediami. Podkreślenie tego indywidualnego wymiaru jest bardzo ważne, gdyż oddziaływanie mediów na odbiorcę warunkowane jest czynnikami osobowymi i pośrednimi, ponieważ konkretne osoby i zespoły osób są nadawcami przekazywanych treści i wzorów zachowań, przy jednoczesnym braku bezpośredniego kontaktu między nadawcą a odbiorcą. Media, rozumiane szeroko, należą do instytucji wychowania pośredniego, których głównym zadaniem jest zapewnianie określonych form rozrywki i zabawy, przekazywanie informacji oraz ukierunkowanie na wpływ reklamy³. W rezultacie wywierają one zmiany w osobowości dziecka – zarówno poprzez działania o charakterze nieformalnym i niezamierzonym, jak też formalnym, celowym i długotrwałym.

W związku z globalnymi przeobrażeniami technologii informacyjnych warto zastanowić się, jakie warunki musi spełniać proces komunikowania z użytkiem mediów i multimedii, aby sprzyjał wychowaniu współczesnego człowieka, którego styl życia kształtowany jest również w oparciu o rzeczywistość medialną. Dlatego też proces wychowania dziecka poprzez przygotowanie do racjonalnego korzystania z osiągnięć technicznych i podejmowania aktywnych działań w zakresie kultury i techniki jest integralnie złączony z procesem komunikowania. Mając na względzie wagę zagadnień – związanych zarówno z oddziaływaniem mediów na dzieci i młodzież, jak też stosunkiem dzieci do mediów i multimedii – podejmuję w artykule problematykę medialną. Ukazuję związek pomiędzy komunikacyjnymi aspektami stylu życia dzieci w wieku szkolnym a globalnymi przekazami medialnymi, koncentrując się na omówieniu procesów psychicznych zaangażowanych w odbiór mediów oraz funkcjonowaniu dziecka w „rzeczywistości medialnej”, które to aspekty pozwolą wyjaśnić specyfikę „medialnego stylu życia”.

I. PROCESY PSYCHICZNE ZAANGAŻOWANE W ODBIÓR MEDIÓW

Ekspansywny rozwój mediów i multimedii spowodował ich powszechną dostępność oraz wzmocnił siłę ich oddziaływania, w sposób bezpośredni i pośredni, spotęgowany atrakcyjną formą przekazu. Wymienione czynniki

³ Zob. S. J u s z c z y k, *Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia*, Katowice: UŚ 2000, s. 36.

powodują, że wpływ wychowawczy mediów jest trudny do jednoznacznego uchwycenia ze względu na złożoność, długotrwałość i intensywność tego procesu. Dlatego też oddziaływanie mediów i multimediiów jest szczególnie widoczne wśród dzieci, które w naturalny sposób przejawiają ciekawość świata. Doznając bowiem wielu wpływów, ulegają nowym wzorom i często odnajdują je właśnie wśród bohaterów kreowanych przez propagowaną rzeczywistość medialną i wirtualną. Media pośredniczą w poznawaniu świata i komunikowaniu się z nim, preferują własny język opisu rzeczywistości, tworzą swoiste środowisko, które wytwarza specyficzny styl życia. Ogólnodostępna i zróżnicowana oferta mediów wielokrotnie zaskakuje młodego odbiorcę, przerasta jego możliwości postrzegania życia, ponieważ często nie jest on przygotowany do świadomego i selektywnego odbioru treści pochodzących z mediów i multimediiów.

Wśród procesów zaangażowanych w odbiór mediów Lucyna Kirwil wymienia⁴:

a) **Uwagę**, którą współtworzą: *koncentracja* – wskazuje, w jakim stopniu uwaga jest skupiona na emitowanym programie oraz jakich części programu dotyczy (głównych czy pobocznych). Stopień koncentracji uwagi na treści przekazu związany jest z właściwością programu, wiekiem widza oraz czynnościami konkurencyjnymi wobec oglądania telewizji. Na stopień koncentracji wpływa również zjawisko „zappingu”⁵, które zaistniało z chwilą użycia pilota telewizyjnego, umożliwiającego wędrowanie z kanału na kanał, tym samym mieszając ze sobą różne programy – w zależności od potrzeby chwili i nastroju. Jednocześnie współczesny widz jest coraz bardziej wymagający i cechują go zmienne oczekiwania, wyrażające się m.in. poprzez ciągłe poszukiwanie nowych programów. Ten nowy typ „labilnego i niełojalnego odbiorcy” zastępuje miejsce widza „wiernego i lojalnego” – który był przewidywalny, i na którego nadawca mógłby zawsze liczyć, ponieważ znane były jego oczekiwania⁶. *Selektywność* – umożliwia rozróżnienie przez autorów programu treści ważnych i mało istotnych, zamierzonych i niezamierzonych. Wzrost skupienia uwagi na treści zarówno istotnej, jak i nieistotnej występuje

⁴ Zob. L. K i r w i l, *Psychologiczne zagadnienia odbioru telewizji*, w: *Człowiek a telewizja*, red. K. Jakubowicz, B. Puszczewicz, Warszawa: NURT 1990, s. 62-67.

⁵ Zob. D. C h â t e a u, *Efekt zappingu*, w: *Pejzaże audiowizualne. Telewizja video komputer*, red. A. Gwóźdź, Kraków: Universitas 1997, s. 153.

⁶ Zob. W. G o d z i c, *Telewizja jako kultura*, Kraków: Rabid 1999, s. 43; J u s z c z y k, dz. cyt., s. 78.

do wieku dojrzewiania. *Cechy programu a koncentracja uwagi* – zgodnie z modelami selektywnej uwagi Ch. Wrighta i J. Vlietsra odbiór informacji następuje początkowo przez szukanie zorganizowane według praw spostrzegania, następnie poprzez przeszukiwanie według reguł logicznych, które rozwijają się z wiekiem i łączą się z rozwojem poznawczym.

b) **Zapamiętywanie** jest funkcją umiejętności poznawczych dziecka i jego możliwości odczytywania struktury i treści programu telewizyjnego oraz czynników środowiskowych, które pełnią rolę wskaźników lub motywują kodowanie odbieranych treści i ich powtarzanie.

c) **Rozumienie** zaangażowane jest w specyficzne aspekty przekazu: przyczynowo-skutkowe sekwencje wydarzeń, motywy, następstwa i sens programu. W procesie rozumienia ważna jest percepcja rzeczywistości oferty telewizji, która łączy się z przyjmowaniem treści jako akceptowanych lub użytecznych. Zrozumienie treści ułatwia: akcentowanie wizualnych i pozawerbalnych form przekazu; nazywanie i wyjaśnianie przez rodziców odbieranych przez dziecko wydarzeń po zakończeniu emisji; określone style prezentacji treści (akcja i szybkie tempo skupia uwagę, a spokój i wolne tempo wpływa na to, ile można się nauczyć)⁷.

d) **Procesy emocjonalno-motywacyjne** odbiorcy decydują o umiejętności dokonywania selekcji odbieranych treści. Potwierdza to teoria „korzyści i satysfakcji”, która zakłada, że człowiek aktywnie poszukuje pewnego rodzaju korzyści, a ponieważ niektóre formy przekazu dostarczają ich, to osoby kierują swoją uwagę właśnie na te przekazy. Kirwil, powołując się na koncepcję J. Groebela, wskazuje na pewne podstawowe procesy motywacyjne, które odnoszą się do różnych sfer funkcjonowania człowieka i są płaszczyzną dla jego kontaktów z telewizją. Są to motywacje: zapotrzebowania na stymulację w sferze fizjologicznej; potrzeba rozrywki i oderwania się od rzeczywistości w sferze emocjonalnej oraz poszukiwania informacji w sferze poznawczej. Dominująca potrzeba zależy od indywidualnych cech widza, poziomu jego inteligencji, reaktywności układu nerwowego, neurotyczności, wykształcenia, wieku oraz płci⁸.

Uwzględnienie stopnia zaangażowania widza w odbiór treści telewizyjnych pozwala – za J. Gajdą – wyróżnić⁹: odbiór powierzchowny, który cechuje

⁷ Zob. Châtea u, art. cyt., s. 154-157.

⁸ Zob. Kirwil, art. cyt., s. 66-67.

⁹ Zob. J. Gajd a, *Telewizja w upowszechnianiu kultury*, Warszawa: IWZZ 1982, s. 72-74.

bardzo niski stopień zaangażowania widza, brak zainteresowania odbieranymi treściami ich przeżywania, oraz odbiór dogłębny, który wyróżnia całościową percepcję – zarówno warstwy audytywnej i ikonicznej, jak i zaangażowanie emocjonalne i intelektualne, którym sprzyja występowanie mechanizmu identyfikacji – projekcji. Tej formie postrzegania może towarzyszyć także odbiór spontaniczny – naiwny i bezkrytyczny, ale nie pozbawiony wartości wychowawczych, w związku z silnym oddziaływaniem na formowanie postaw, oraz odbiór ukierunkowany, który wyróżnia świadomy wybór treści i programów oraz krytyczna i całościowa percepcja z zaangażowaniem uczuć, intelektu i postaw widza.

II. DZIECKO WOBEC „RZECZYWISTOŚCI MEDIALNEJ”

Dzieciństwo jest okresem bardzo dynamicznego rozwoju człowieka, który znajduje się w sferze oddziaływań czynników wewnętrznych, a także zewnętrznych, tworzących elementy środowiska nieosobowego i osobowego, składającego się z czynników bezpośrednich oraz pośrednich. Rozwój dziecka dokonuje się także poprzez interakcje ze społeczeństwem i kulturą, jak i poprzez układ złożonych i bogatych form wewnętrznego oddziaływania i funkcjonowania, składającego się na środowisko społeczne¹⁰. Nawiązując do teorii dzieciństwa – zarówno w koncepcji humanistycznej psychologii i pedagogiki, jak też zachodzących w Polsce przemian ustrojowych – można przyjąć za J. Izdebską, że pojęcie dzieciństwa w kategorii społeczno-kulturowej oznacza świat dziecka: jego przeżyć, doświadczeń, aktywności i zachowań oraz powiązania z innymi osobami, a także skutki tych relacji, których źródłem są: warunki i środowisko jego życia, rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza, codzienność, kontakty z kulturą – głównie z mediami i multimediami¹¹.

Dzieci w wieku szkolnym stosunkowo łatwo ulegają wpływom i sugestiom lubianych i popularnych osób, bardzo szybko przyjmują ich sposób zacho-

¹⁰ Zob. A. K a m i ń s k i, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa: PWN 1974, s. 34-40; M. B r a u n - G a ł k o w s k a, I. U l f i k, *Zabawa w zabijanie. Oddziaływanie przemocy prezentowanej w mediach na psychikę dzieci*, Warszawa: Krupski i S-ka 2000, s. 11.

¹¹ Zob. J. I z d e b s k a, *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Białystok: Trans Humana 2000, s. 23.

wania i widzenia świata¹². Szczególnie te dzieci, które wychowywane są przede wszystkim przez media, mają trudności w prawidłowym poznawaniu i rozumieniu rzeczywistości, zazwyczaj powielają prezentowane tam wzorce postępowania, widoczne w stylach życia ulubionych bohaterów medialnych. Zbyt wczesne zaangażowanie w życie osób dorosłych powoduje, że przeżywają doświadczenia, których często nie rozumieją i nie potrafią jednoznacznie ocenić w kategoriach dobra i zła. W przekazach medialnych widoczna jest dominacja prymatu kultury świata dorosłych nad kulturą adresowaną do dziecka, dla której typowe jest przewartościowanie związane z przechodzeniem od kultury słowa do kultury obrazu. Istotą kultury popularnej jest emocjonalne związanie odbiorcy z odbieranymi treściami, ponieważ nie może ona funkcjonować, jeśli nie odwołuje się do jego podświadomości, nadziei, trosk i marzeń oraz jeżeli nie nawiązuje do codzienności i nie rozbudza nowych potrzeb¹³.

Przemianom kultury towarzyszą także zmiany hierarchii wartości i stylu życia. Ważna pozostaje kwestia wieloznaczności form kultury, którym człowiek nadaje swoje znaczenia i sensy¹⁴. Istotne jest zatem nabywanie nowych kompetencji komunikacyjnych, które nabierają szczególnego znaczenia w kontekście globalizacji wielu dziedzin ludzkiego życia, a nade wszystko w kontekście rozwoju technologii informacyjnych. Identyeczność przekazów globalnej „technokultury”, tak bardzo charakterystycznej dla medialnego stylu życia, niszczy indywidualność i specyfikę kultur środowiskowych. Pokolenie dzieci urodzonych po roku 1980 przejawia wiele odrębnych cech w zachowaniu i stylu mówienia. Stało się ono podobne w wyglądzie i ubiorze, skrócił się jego czas koncentracji uwagi, dysponuje uboższym słownictwem, ma problemy z akcentowaniem i wymową, co łączy się z zawężeniem horyzontów myślowych. Jest to pokolenie dzieci skupionych bardziej na nowościach technicznych niż na relacjach osobowych, tym samym słabiej rozwija się u nich emocjonalność i zdolność wyrażania uczuć, co z kolei łączy się z odhumanizowaniem życia. Z drugiej strony, to pokolenie przewyższa dorosłych w swej

¹² Zob. J. B o b r y k, *Świadomość człowieka w epoce mediów elektronicznych*, Warszawa: PTS 2004, s. 78, Znak – Język – Rzeczywistość; B. R e e v e s, C. N a s s, *Media i ludzie*, Warszawa: PIW 2000, s. 124-132.

¹³ Zob. M. C z e r w i ń s k i, *Przyczynki do antropologii współczesności*, Warszawa: PIW 1988, s. 6.

¹⁴ Zob. J. P l i s i e c k i, *Przemiany współczesnej kultury a edukacja kulturalna*, w: *Alternatywna pedagogika humanistyczna*, red. B. Suchodolski, Wrocław: Ossolineum 1990, s. 240.

wiedzy o multimediami, bowiem uczy ich obsługi komputera i telefonu komórkowego, potrafi też szybciej zdobywać potrzebne wiadomości i bardziej orientuje się w problemach świata¹⁵. Wydaje się zatem, że można mówić nawet o nie „masowym”, ale o „globalnym” modelu stylu życia, któremu w znacznym stopniu ulegają współczesne dzieci¹⁶.

Dzieci w wieku szkolnym, poszukując zarówno wzorców zachowań, jak też weryfikując oraz budując swoją hierarchię wartości, nazbyt często biernie korzystają z prezentowanego obrazu świata poprzez pryzmat rzeczywistości medialnej. W wyniku obserwowanych procesów i zachodzących przemian w społeczeństwie informacyjnym powstała specyficzna świadomość medialna, którą odzwierciedla proces postrzegania i rozumienia rzeczywistości przez dzieci. Wyrazem jej makrostrukturalnych właściwości jest „mozaikowość”¹⁷ treści. Młody odbiorca, wielokrotnie patrząc na obrazy medialne, nie potrafi konstruować i zrozumieć przekazu; wędrując po kanałach telewizyjnych, często znajduje się w sytuacji, że nie wie, czy jest świadkiem wydarzeń, czy ogląda ich rekonstrukcję. Oglądając programy typu „reality show”, może oglądać sceny, które coraz bardziej przekraczają granice osobistej intymności. Bardzo modne i promowane telewizyjne podglądactwo obecne jest także na łamach prasy brukowej i na stronach internetowych. Współczesnemu odbiorcy nie wystarcza już bycie wyłącznie widzem, lecz pragnie on być uczestnikiem wydarzeń. Taka właśnie forma uczestnictwa jest stosowana w grach komputerowych dla dzieci, w których świat prezentowany na ekranie jest przedstawiany w pierwszej osobie liczby pojedynczej – czyli tak, aby postrzegać zdarzenia jakby były opowiadane „kamerą subiektywną”¹⁸. Ponadto niewłaściwe korzystanie z mediów i multimedii łączy się z nadmiarem komunikatów, a tym samym z brakiem dystansu do przekazu, wynikającym z nadmiernej identyfikacji z odbieranymi treściami oraz mieszania się postaw nastoletniego odbiorcy. A. Roter zwraca uwagę na zjawisko „do-

¹⁵ Zob. K. J a k u b o w i c z, *Nowe techniki informacyjno-komunikacyjne*, w: *Człowiek a telewizja*, s. 108-109.

¹⁶ Zob. D. B i s, *Iluzoryczność wzorców proponowanych młodzieży w mass mediach*, w: *Problemy współczesnej młodzieży w ujęciu nauk społecznych*, red. W. F. Wawro, Lublin: KUL 2007, s. 204-208.

¹⁷ Zob. B o b r y k, dz. cyt., s 109-119; M. M r o z o w s k i, *Między manipulacją a poznaniem. Człowiek w świecie mass mediów*, Warszawa: COMUK 1991, s. 230.

¹⁸ Zob. W. S t r y k o w s k i, *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa*, w: *Media i edukacja w dobie integracji*, red. W. Strykowski, W. Skrzydlewski, Poznań: eMPi² 2002, s. 12-23.

znania konfuzji”, czyli wymieszania świata kultury medialnej, odbieranego za pośrednictwem mediów elektronicznych, ze światem rzeczywistym. Budowanie zdeformowanego obrazu w procesie socjalizacji dostrzega on głównie na przykładzie nadawanych przez media zwulgaryzowanych etykiet płciowych, „uszlachetniania estetyki okrucieństwa w kinie familijnym i filmach przeznaczonych dla dzieci oraz w kłamliwej manipulacyjnej reklamie”¹⁹. W tak homogenicznym świecie coraz trudniej odróżnić wirtualność od rzeczywistości, ponieważ wszechobecna informacja nadaje kształt kulturze, obyczajom, postawom społecznym, zachowaniom, wszelkim wytworom materialnym i wpływa na kształtowanie się poglądów, wartości i potrzeb zarówno dzieci, jak i osób dorosłych.

Powszechna dostępność mediów przyniosła nową sytuację jakościową i ilościową dla procesów edukacyjnych i oddziaływań wychowawczych. Jednak zbyt często dysponenci mediów nie dbają o kształtowanie świata wartości, nie sprzyjają formowaniu się podmiotowości człowieka oraz nie rozwijają ofert programowych wartościowych wychowawczo²⁰. Ten audiowizualny i sugestywny obraz jest sumą spostrzeżeń, wyobrażeń i informacji, jakie uzyskuje dziecko wskutek odbierania rzeczywistości medialnej, która prezentuje różne aspekty życia i stanowi dla dziecka podstawę tworzenia określonego obrazu świata i stylu życia oraz – w niewielkim stopniu – wizję przyszłości, która odcina dzieci zarówno od przeszłości, jak i od przyszłości²¹.

III. SPECYFIKA „MEDIALNEGO STYLU ŻYCIA”

Media i multimedia są ważnym i nieustannie rozwijającym się sektorem życia społecznego i działalności gospodarczo-komercyjnej; stają się swoistym forum władzy w kształtowaniu nacisku opinii publicznej, na którym rozgrywa się coraz więcej wydarzeń życia społecznego, oraz dominującym źródłem

¹⁹ Zob. A. R o t e r, *Doznanie konfuzji medialnej jako zagrożenie dla procesu socjalizacji w rodzinie*, „Piotrkowskie Studia Pedagogiczne” (Piotrków Trybunalski) 2000, s. 81-85.

²⁰ Zob. T. L e w o w i c k i, *W stronę paradygmatu edukacji podmiotowej*, „Edukacja”, 1991, nr 1.

²¹ Zob. J. I z d e b s k a, *Rola mass mediów w kształtowaniu przez dziecko obrazu świata*, w: *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, Poznań: eMPi² 2000, s. 86; J. C o n d r y, *Złodziejka czasu. niewierna służebnica*, w: *Telewizja – zagrożenie dla demokracji*, red. J. Condry, K. Popper, Warszawa: Sic! 1996, s. 18.

formowania indywidualnych wyobrażeń odbiorców. Stymulują one także rozwój kultury w jej wymiarze symbolicznym, obyczajowym, normatywnym i artystycznym. Komunikacja zdominowana przez media, oparta głównie na przekazie technicznym, masowym, globalnym i jednostronnym, określa modele zachowań i postawy człowieka, wyznacza horyzonty myślowe i relacje osobowe, kształtuje rzeczywistość społeczną²². Rzeczywistość medialna, która otacza młodego odbiorcę, determinuje również jego sposób widzenia świata, co w rezultacie wpływa na jego codzienne funkcjonowanie i postrzeganie rzeczywistości, a zwłaszcza oddziałuje na styl życia, który przyjmuje. Wyjaśniając rozumienie kategorii „styl życia” trzeba dookreślić, że odnosi się ona do zachowań codziennych, normalnych, powtarzalnych i typowych, wynikających z przyjętych zasad i wzorów kulturowych obowiązujących w środowisku życia dziecka, zaliczanych do podstawowych sfer jego aktywności. Styl życia łączy się zarówno z cechami osobniczymi płci i wieku, jak też z uwarunkowaniami środowiskowymi dotyczącymi czasu przeznaczanego na korzystanie z mediów i multimedii przez dzieci.

Rosnącej ofercie dostępnych stacji telewizyjnych, kolorowych czasopism i globalizacji stron internetowych towarzyszy również wzrost dążenia nastolatków do „luźnego” stylu życia, do kreowania własnej tożsamości na podstawie wybiórczych i dogodnych przekazów²³, do bycia „trendy”. Odkrywanie i rozwijanie zainteresowań zostało zastąpione umiłowaniem swobodnej zabawy, fetyszem rozrywki, której towarzyszy postawa konsumpcjonizmu, konformizmu oraz eliminowanie osób „innych niż ja”. W opinii K. Krzysztofka, taki styl życia cechuje przesłanie: „nie myśl – oglądaj”²⁴.

Ukazywane i promowane przez media i multimedia wychowanie, skupione na korzyściach materialnych i konsumpcyjnym stylu życia, funkcjonuje poza rodziną, szkołą i Kościołem. Jak zauważa T. Milczka: „Jeszcze niedawno w naszym społeczeństwie dominowały postawy propagujące życie według określonych zasad, obecnie niemalże obowiązkiem jego wielu członków jest poszukiwanie i urzeczywistnianie przyjemności. Za postawę prospołeczną

²² Zob. M. M r o z o w s k i, *Funkcje telewizji w społeczeństwie*, w: *Człowiek a edukacja*, s. 43-61.

²³ Zob. A. T o f l e r, *Budowanie nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali*, Poznań: PIW 1996, s. 30; S. J u s z c z y k, *Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia*, Katowice: UŚ 2000, s. 65-67.

²⁴ Zob. K. K r z y s z t o f e k, *Cywilizacja: dwie optyki*, Warszawa: Instytut Kultury 1991.

nierzadko uważa się aktywny udział w masowej konsumpcji i w znaczącej części jest to konsumpcja obrazów ekranowych”²⁵. Postawa konsumpcji stała się zasadniczą formą gratyfikacji społecznej i źródłem zadowolenia, a rzeczy materialne, obok funkcji użytkowych, informują o zajmowanej pozycji i stylu życia²⁶. Promowane w mediach współczesne formy kultury są obszarem, w którym zachodzi socjalizacja osób w różnym wieku. Aktorzy filmowi, sportowcy odnoszący sukcesy, modelki, idole muzyczni, popularne osoby znacząco wpływają na kształtowanie wrażliwości estetycznej i ciekawości poznawczej młodego odbiorcy.

Wymienione wcześniej postawy wobec życia potwierdzają analizy przeprowadzonych badań wśród 318 uczniów V klas szkół podstawowych i I klas gimnazjum²⁷. Wybrane odpowiedzi badanych dzieci, które prezentują „medialny styl życia” w odniesieniu do korzystania z mediów, cechuje koncentracja uwagi głównie na oglądaniu telewizji, filmów DVD, graniu na komputerze i oglądaniu stron internetowych. Koncentracja na mediach powoduje, że dzieci te nie mają czasu ani ochoty na zaangażowanie w życie szkolne, rówieśnicze oraz domowe.

Media audiowizualne, zwłaszcza interaktywne (gry komputerowe i Internet) są dla dzieci prezentujących „medialny styl życia” źródłem zarówno poznawania, jak też przeżywania rzeczywistości, która zazwyczaj „zamyka” je w wygenerowanym świecie – pełnym iluzji, fantazji, magii i przemocy. Jednocześnie wskazane cechy przekazów medialnych stanowią dla dziecka możliwość odreagowania napięć, wyrażania swoich przeżyć i emocji oraz przyjmowania różnych ról – zwłaszcza w wirtualnych grach komputerowych. Tak bardzo angażują one emocjonalnie, że nazbyt często trudno jest je przerwać czy nawet zakończyć. Wielokrotnie ciekawość świata fikcyjnego i brak jakichkolwiek ograniczeń w zakresie dostępnych treści i czasu spędzanego przed ekranem komputera rozbudza zbyt wcześnie pragnienia dzieci nieadekwatne w stosunku do integralnych potrzeb rozwojowych, tj. fizycznych, psychicznych i duchowych.

²⁵ T. M i l c z k a, *Audiowizualne uwarunkowania współczesnej edukacji kulturalnej*, w: *Edukacja kulturalna w życiu człowieka*, red. D. Jankowski, Kalisz: UAM–Instytut Pedagogiczno-Artystyczny 1999, s. 69.

²⁶ Zob. tamże, s. 67-74; M a r i a n s k i, art. cyt., s. 117-119; J u s z c z y k, dz. cyt., s. 87.

²⁷ Badania zostały przeprowadzone w 2003 r. Opracowanie analiz na podstawie rozprawy doktorskiej D. Bis (*Środki społecznego komunikowania a style życia dzieci w wieku szkolnym*). Zob. B i s, art. cyt., s. 196-217.

Takiej formie wyizolowania z rzeczywistości towarzyszy zazwyczaj akceptująca i bierna postawa rodziców. Skutkiem tej postawy jest rozluźnienie więzi wewnątrzrodzinnych, brak rozwiniętego u dzieci poczucia odpowiedzialności oraz zanik podejmowania jakichkolwiek działań na rzecz dobra wspólnego. Ponadto dzieci, które prezentują „medialny styl życia”, wyróżnia zanikający krytycyzm, trudności w podejmowaniu relacji interpersonalnych, wyobcowanie ze środowiska życia, silna koncentracja na swoich potrzebach oraz brak motywacji do rozwijania postaw twórczych. Wynikiem takiej postawy rodziców jest chroniczny wręcz brak czasu na towarzyszenie dziecku w jego postrzeganiu rzeczywistości oraz na wspomaganie zainteresowań pozamedialnych.

Taki powierzchowny odbiór treści, często nieadekwatnych dla dziecka w wieku szkolnym, nie sprzyja rozwijaniu u niego postaw i norm akceptowanych społecznie. Efektem takich zachowań jest nikły krytycyzm i brak umiejętności doboru oglądanych treści odpowiednich dla jego rozwoju poznawczego, emocjonalnego, a w najmniejszym stopniu – moralnego. Dlatego też media wykorzystują zaniedbania osób dorosłych w kształtowaniu postaw do racjonalnego korzystania z mediów, przez co pełnią coraz większą rolę zarówno w przekazywaniu wzorców typowych dla „odtwórczego stylu życia”, nastawionego na relatywizm postaw i zachowań, jak też w dokonywaniu wyborów oraz stawianiu sobie celów życiowych. „Medialny styl życia”, w połączeniu z nadmiarem czasu poświęconego na odbiór mediów audiowizualnych, a także zaniedbania w zakresie alternatywnych form rozwijania zainteresowań i spędzania czasu wolnego sprzyjają powstawaniu świadomości medialnej u dziecka, które woli „oglądać, niż czytać i myśleć”. Schematyczny odbiór mediów odpowiada „biernemu stylowi życia”, jaki jest reprezentatywny dla dzieci „medialnych”, stanowiących 14,47% wszystkich badanych uczniów V klas szkół podstawowych i I klas gimnazjum²⁸.

Na skutek medialnego procesu wyizolowania się dziecka z życia tym bardziej i z tym większą siłą media i multimedia stają się wzorotwórcze w zakresie jego „stylu życia”, którego podstawę stanowi hedonizm, konsumizm, relatywizm postaw i wyobcowanie z rzeczywistości. Skutkuje to jednostronnością i swoistą „nijakością” życia. Brak nabytych umiejętności w zakresie umiaru i selekcji treści, a także brak rozwiniętego krytycyzmu w korzystaniu z mediów audiowizualnych zmierza w kierunku świadomości medialnej, nastawionej na „migawkowo-obrazowe” i „mozaikowo-wybiórcze”

²⁸ B i s, *Iluzoryczność wzorców*, s. 209-215.

postrzeganie rzeczywistości. Dobór treści cechuje przypadkowość, będąca także wynikiem braku innych zainteresowań pozamedialnych oraz towarzyszącego poczucia pustki. W takim oglądzie rzeczywistość nie układa się w sensowną i integralną całość, natomiast wyraźnie zmierza w kierunku zaburzeń osobowościowych.

IV. SAMOTNOŚĆ DZIECKA „MEDIALNEGO” W RODZINIE

Ważną rolę w środowisku informacyjnym dziecka pełni rodzina. Podejmowane przez rodziców różnorodne działania stanowią dla dziecka źródło informacji i mogą przyczyniać się w procesie wychowawczym do wspierania jego potrzeb i aspiracji, zwłaszcza związanych z samorozwojem, samorealizacją oraz aktualizacją i rozbudzaniem możliwości w nim tkwiących. Przyjmowane warianty stylu życia dzieci w wieku szkolnym, kształtując się w znacznym stopniu pod wpływem osób dorosłych, są niejako „wyuczone” – zarówno wtedy, gdy styl życia osób dorosłych traktowany jest jako wzorzec, ale również w przypadku, kiedy jest „antywzorcem”²⁹.

Wszechobecny natłok informacji i jednocześnie mało treści i sensu, rozluźnienie ról komunikacyjnych w rodzinach, spłylenie emocji opartych na werbalnej interakcji zmierza do rozluźnienia więzi wewnątrzrodzinnych, osłabienia poszanowania obyczajów i wartości domu rodzinnego. Coraz więcej dzieci nie rozmawia w domu z rodzicami i rodzeństwem, zamiennie otrzymując „kulturę milczenia”, w której słowo zamiera i traci znaczenia. Dziecko skazane jest na egzystencjalną samotność, izolację i poczucie zamknięcia, którą potęgują obrazy medialne – wielokrotnie milczące, bez słów tworzące przestrzeń dźwięków i obrazów³⁰. Dziecko, doświadczając takiej rzeczywistości, nie potrafi mówić o swoich emocjach, przeżyciach, pragnieniach, rozumieniu świata, nie umie także rozpoznawać i nazywać podstawowych przestrzeni aksjologicznych. Brak obszarów realnej konfrontacji poglądów i wartości obserwowalny jest zwłaszcza u tych dzieci, które mają wielu wirtual-

²⁹ Zob. A. S i c i ń s k i, *Warunki przemian stylu życia we współczesnej Polsce*, w: t e n ż e, *Styl życia. Koncepcje i propozycje*, Warszawa: PWN 1976, s. 202-203.

³⁰ Zob. G. L e s z c z y ń s k i, *Język dziecka a obszar kultury*, „Wychowawca”, 2002, nr 1, s. 22.

nych przyjaciół, a jednocześnie nie posiadają w swoim środowisku życia realnych kolegów, nie mówiąc już o przyjaciółtach.

Daje to obraz współczesnego dzieciństwa, w który coraz częściej wpisuje się kategoria „samotności dziecka medialnego”, cały swój wolny czas spędzającego przed ekranem telewizora lub komputera. Dla współczesnej młodzieży coraz częściej przyjmowanym sposobem nawiązywania kontaktu z „innymi” osobami są rozległe interaktywne komunikacje realizowane za pomocą łączy internetowych. Jest to także forma radzenia sobie z samotnością³¹. Współcześnie żyjące, obserwujące świat przez pryzmat mediów dzieci czują się tak bardzo osamotnione, ponieważ nazbyt często dorośli nie pomagają im w poznawaniu i rozumieniu otaczającej rzeczywistości³². Interwencja rodziców, poprzez wyjaśnianie tego, co niezrozumiałe, uzupełnianie i wzmacnianie tego, co dobre i wartościowe, jest konieczna w procesie formowania się u dziecka sposobu korzystania z mediów. Racjonalność w korzystaniu z dostępnych źródeł informacji, która jest czymś bardzo potrzebnym i pożądanym, powinna decydować o dokonaniu przez dziecko właściwej oceny zarówno źródła informacji, jak też wyboru alternatywnych wobec mediów i multimediów oraz otaczającej rzeczywistości działań. Jeśli rodzice nie podejmą tego zadania, to najprawdopodobniej szybko przejmą tę funkcję media audiowizualne – czyli media najbardziej zabiorcze i pasywne wobec dziecka.

Wobec zaistniałej sytuacji należy przypomnieć rodzicom i wychowawcom, że socjalizacja nie może dokonać się poza społeczeństwem, wyłącznie za pośrednictwem „wszechwiedzącego”, medialnego „towarzysza”. Amerykański socjolog J. Meyrowitz mówi o „kryzysie przestrzeni”, w której nowe media w dużej mierze zakłócają dotychczasowe więzi społeczne i rodzinne. Jego zdaniem przestrzeń stała się bliżej nieokreślonym „miejscem” przebywania wielu ludzi, opartym na wspólnocie kontaktu bynajmniej nie fizycznego, a polegającym raczej na dostosowaniu się do tej samej konwencji „bycia nastrojonym na tę samą długość fali” czy pogawędki poprzez wybrany komunikator lub kanał internetowy³³. Dlatego też konieczna jest znajomość mechanizmów wpływu mediów i multimediów na styl życia współczesnego dziecka oraz podjęcie wszelkich niezbędnych kroków w celu rozwijania

³¹ Zob. S. K a w u l a, *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” 2004, s. 131-148.

³² Zob. C o n d r y, art. cyt., s. 16.

³³ Zob. W. G o d z i c, *Rozumieć telewizję*, Kraków: Rabid 2001, s. 14.

wychowawczych funkcji mediów i multimediiów oraz otwartość na poszerzenie wiedzy i poznanie technik coraz bardziej globalnego procesu komunikowania.

*

Skutkiem postępu cywilizacji technicznej stało się szybkie tempo życia, jego zmienność, towarzyszące mu napięcie i nerwowość oraz uleganie różnym trendom. Radykalne zmiany dokonujące się w nauce, kulturze, polityce, technice, będące wynikiem globalizacji, wymagają poznania, zrozumienia i stałego analizowania. Dotyczy to szczególnie procesu komunikacji, a zwłaszcza oddziaływań medialnych na dziecko w wieku szkolnym. Nade wszystko jednak odpowiedzialność za korzystanie przez dzieci ze środków masowej komunikacji spoczywa na osobach dorosłych – rodzicach i wychowawcach. To im przypada ważna i trudna zarazem rola wprowadzania młodego człowieka w świat kultury i wartości, których odzwierciedleniem jest przyjmowany i realizowany styl życia. Oddziaływania wychowawcze w ramach edukacji medialnej powinny uwzględniać następujące postulaty, które wpłyną na harmonijny i integralny rozwój dziecka.

1. Powszechne i codzienne kontakty dzieci z mediami oraz znaczne oddziaływanie tych środków komunikacji powodują, że konieczne i celowe jest podjęcie wszelkich niezbędnych kroków w celu rozwijania wychowawczych funkcji mediów i multimediiów³⁴. Podstawą interakcji wychowawczych jest odpowiednie przygotowanie dziecka do odbioru mediów w rodzinie.

2. W procesie edukacji szczególny nacisk należy położyć na umiejętność posługiwania się mediami, na konieczność dokonywania wyboru odbieranych treści, na zmianę niewłaściwych przyzwyczajzeń medialnych oraz na rozwijanie zainteresowań i różnych pozamedialnych form aktywności³⁵. Bardzo

³⁴ Funkcje wychowawcze mediów podkreślają: J. K o m o r o w s k a, *Telewizja w życiu dzieci i młodzieży*, Łódź–Warszawa: PWN 1963; J. G a j d a, *Swoistość mass mediów i ich oddziaływanie wychowawcze*, w: *Edukacja medialna*, red. J. Gajda, S. Juszczyk, B. Siemieniecki, K. Wenta, Toruń: Adam Marszałek 2002, s. 77-131.

³⁵ Zob. T. K u k o ł o w i c z, *Rodzina wychowuje*, Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej 1996, s. 145-188; M. B r a u n - G a ł k o w s k a, *Z zagadnień oddziaływania telewizji*, „Roczniki Filozoficzne” 19(1971), z. 4, s. 201-204; J. I z d e b s k a, *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Białystok: Trans Humana 2001, s. 272-283; J. K w i e k, *Faktyczne i wymaginowane zagrożenia wynikające ze stosowania mediów*, w: *Media a edukacja*, s. 93; M. W a r z a k - C h o d a c z e k, *Kształcenie kultury audiowizualnej młodzieży*, Wrocław: UW 2000, s. 20.

ważne jest kształtowanie wśród dzieci w wieku szkolnym twórczego stosunku do rzeczywistości, przejawiającego się w aktywności i ukierunkowaniu na działanie.

3. Czas wolny ma wymiar zarówno indywidualny, jak i społeczny, i kulturowy. Jest to czas, w którym człowiek może kształtować i rozwijać swoją osobowość, sprzyjając kształtowaniu zdrowego stylu życia, realizować własne potrzeby, odkrywać nowe wartości. Jest to także czas wzrostu duchowego oraz budowania wspólnoty rodzinnej i przyjacielskiej. Jeśli dziecko twórczo i pozytywnie zagospodarowuje czas wolny, to o wiele łatwiej i bardziej aktywnie oraz wybiórczo będzie traktować treści medialne. Ponadto jest ono w stanie podejść z większym dystansem do medialnego świata w poczuciu wolności i niezależności wyboru.

4. Konieczne jest zhumanizowanie kształcenia zdominowanego nowoczesną techniką informacyjną poprzez specjalne programy kształcenia i odpowiednio przygotowanych nauczycieli oraz programy naukowe badające zarówno zjawiska patologiczne, jak i prawidłowości zmierzające do ukształtowania osób twórczych, myślących i zarazem odpowiedzialnych. W tym też znaczeniu nowoczesne technologie komunikowania mogą stać się czynnikiem ułatwiającym i pobudzającym uczestnictwo w kulturze, mogą sprzyjać integracji społeczeństwa poprzez tzw. kulturę wysoką albo też negatywnie oddziaływać, zwłaszcza poprzez kulturę niską, masową. Należy zatem mieć świadomość licznych zagrożeń, jakie ta kultura i związany z nią relatywizm postaw niesie dla kształtowania stylu życia dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, wychowywanych w dobie globalnych przekazów medialnych.

BIBLIOGRAFIA

- B o b r y k J.: Świadomość człowieka w epoce mediów elektronicznych, Warszawa: PTS 2004, Znak – Język – Rzeczywistość.
- B r a u n - G a ł k o w s k a M., U l f i k I.: Zabawa w zabijanie. Oddziaływanie przemocy prezentowanej w mediach na psychikę dzieci, Warszawa: Krupski i S-ka 2000.
- C h a t e a u D.: Efekt zappingu, w: Pejzaże audiowizualne. Telewizja, wideo, komputer, red. A. Gwóźdź, Kraków: Universitas 1997, s. 153-164.
- C o n d r y J.: Złodziejka czasu, niewierna służebnica, w: Telewizja – zagrożenie dla demokracji, red. J. Condry, K. Popper, Warszawa: Sic! 1996, s. 5-35.
- C z e r w i ń s k i M.: Przyczynki do antropologii współczesności, Warszawa: PIW 1988.

- G a j d a J.: Telewizja w upowszechnianiu kultury, Warszawa: IWZZ 1982.
- G a j d a J.: Swoistość mass mediów i ich oddziaływanie wychowawcze, w: Edukacja medialna, red. J. Gajda, S. Juszczyk, B. Siemieniecki, K. Wenta, Toruń: Adam Marszałek 2002, s. 77-131.
- G o d z i c W.: Rozumieć telewizję, Kraków: Rabid 2001.
- I z d e b s k a J.: Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje, Białystok: Trans Humana 2000.
- I z d e b s k a J.: Rola mass mediów w kształtowaniu przez dziecko obrazu świata, w: Media a edukacja, red. W. Strykowski, Poznań: eMPi² 2000, s. 82-89.
- J u s z c z y k S., Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia, Katowice: UŚ 2000.
- K i r w i l L.: Psychologiczne zagadnienia odbioru telewizji, w: Człowiek a telewizja, red. K. Jakubowicz, B. Puszczewicz, Warszawa: NURT 1990, s. 62-75.
- K o b y l n i c k i J.: Wpływ telewizji na psychikę dziecka, w: Kościół a kultura masowa, red. F. Adamski, Kraków: WAM 1994, s. 188-195.
- K o s s o w s k i P.: Telewizja w życiu współczesnego dziecka wielkomiejskiego, w: Pedagogika społeczna – kręgi poszukiwań, red. A. Przecławska, Warszawa: „Żak” 1996, s. 203-215.
- K r z y s z t o f e k K.: Cywilizacja: dwie optyki, Warszawa: Instytut Kultury 1991.
- L e w o w i c k i T.: W stronę paradygmatu edukacji podmiotowej, „Edukacja”, 1991, nr 1.
- M a r i a ń s k i J.: Mass media jako nośniki wartości i antywartości, w: Religia a mass media, red. W. Zdaniewicz, Ząbki: Apostolicum 1997, s. 108-127.
- M i l c z k a T.: Audiowizualne uwarunkowania współczesnej edukacji kulturalnej, w: Edukacja kulturalna w życiu człowieka, red. D. Jankowski, Kalisz: UAM–Instytut Pedagogiczno-Artystyczny 1999, s. 67-74.
- M r o z o w s k i M.: Między manipulacją a poznaniem. Człowiek w świecie mass mediów, Warszawa 1991.
- N o w a k M.: Antropologiczne podstawy edukacji medialnej, w: Edukacja zorientowana na XXI wiek, red. J. Gajda, Lublin: UMCS 2000, s. 177-193.
- P l i s i e c k i J.: Przemiany współczesnej kultury a edukacja kulturalna, w: Alternatywna pedagogika humanistyczna, red. B. Suchodolski, Wrocław: Ossolineum 1990, s. 237-255.
- R o t e r A.: Doznanie konfuzji medialnej jako zagrożenie dla procesu socjalizacji w rodzinie, „Piotrkowskie Studia Pedagogiczne” (Piotrków Trybunalski) 2000, s. 81-85.
- S i c i ń s k i A.: Warunki przemian stylu życia we współczesnej Polsce, w: t e n ż e, Styl życia. Koncepcje i propozycje, Warszawa: PWN 1976, s. 181-204.
- S t r y k o w s k i W.: Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa, w: Media i edukacja w dobie integracji, red. W. Strykowski, W. Skrzydlewski, Poznań: eMPi² 2002, s. 12-23.
- T o f l e r A.: Budowanie nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali, Poznań: PIW 1996.

COMMUNICATION ASPECTS OF THE “MEDIA LIFESTYLE”
OF KINDERGARTEN CHILDREN

S u m m a r y

Development of information technology and of the media gives the basis for a change in the conditions of life as well as of lifestyle, both in the individual dimension and in the social one; in this way it defines new patterns for the formation of personality. Interactive multimedia seem to exert a special influence here. They present reality in the form of ambiguous generalizations, in this way becoming, especially for children, very attractive and at the same time possessive, as in a way they force children to accept the promoted behavior patterns, and they induce aspirations to a new quality of lifestyle – the ‘media lifestyle’. Hence taking care of this kind of educational contact, and especially of children and their development, is very important. Such interest in the issue is concerned with the presence of the child in the world of the media, and it concerns the contents the child may accept; the criteria of choice he may use; his communication competences; and the advantages he may have from the contact with the media. Presenting the connection between the communication aspects of the schoolchildren’s lifestyle and global media messages, the author focuses mainly on discussing the mental processes taking part in the reception of the media and on the child’s functioning in the ‘media reality’, which may allow one to understand the specific character of the ‘media lifestyle’.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: styl życia, dziecko w wieku szkolnym, wychowanie, edukacja medialna, mass media, kultura masowa, globalizacja.

Key words: lifestyle, schoolchild, upbringing, media education, media communication, mass culture, globalization.